

PIOTR KULESZA, MAGDALENA LUBIARZ*

FUNCTIONAL AND SPATIAL DIFFERENCES IN HISTORIC URBAN PARKS IN POLAND AND GREAT BRITAIN

RÓŻNICE FUNKCJONALNE I PRZESTRZENNE W MIEJSKICH PARKACH HISTORYCZNYCH W POLSCE I WIELKIEJ BRYTANII

Abstract

An important element of the urban landscape are the parks. Although some of them have a historical provenance that they perform an important role in the functioning of modern urban structures and the formation of citizens' needs. This paper presents the results of research, which was carried out in the period 2013-2015 in three historic parks in Poland and the Great Britain. For the analysis was selected Lloyd Park in London, Prospect Park in Reading and Saxon Garden in Lublin. Within these objects being studied in terms of their functionality and compositional structure. The aim of the study was to compare parks and define their role in the urban landscape.

Keywords: Lloyd Park in London, Prospect Park in Reading, Saxon Garden in Lublin, historic urban parks

Streszczenie

Ważnym elementem krajobrazu miast są parki. Mimo że część z nich ma historyczny rodowód, to odgrywają one istotną rolę w funkcjonowaniu współczesnych struktur miejskich i kształtowaniu potrzeb mieszkańców. Niniejsza praca prezentuje wyniki badań, jakie zostały przeprowadzone w latach 2013-2015 w trzech parkach historycznych w Polsce i Wielkiej Brytanii. Do analiz wybrano Lloyd Park w Londynie, Prospect Park w Reading oraz Ogród Saski w Lublinie. Na terenie tych obiektów przeprowadzono badania w zakresie ich funkcjonalności i struktury kompozycyjnej. Celem pracy jest porównanie parków i określenie ich roli w krajobrazie miejskim.

Słowa kluczowe: Lloyd Park w Londynie, Prospect Park w Reading, Ogród Saski w Lublinie, historyczne parki miejskie

* Ph.D. Eng. Piotr Kulesza, Ph.D. Magdalena Lubiarsz, Institute of Landscape Architecture, Faculty of Mathematics, Informatics and Landscape Architecture, The John Paul II Catholic University of Lublin – KUL.

1. Introduction

In the spatial composition of historic and contemporary settlement structures composed greenery plays a special role. It constitutes an important element of urban composition, as is indicated not only by naturalists¹, but also architects and urban planners². The broad term of urban green encompasses both the open areas covered with synanthropic vegetation, as well as purposefully planned garden composition. Especially noteworthy in the second group are parks, which in European cities were extensively founded in the 18th and 19th centuries. The idea behind their establishment came from, then quite popular, custom of making residential gardens available to the citizens. Thus, recreational public greenery became a part of the structure of urban areas³. As noted by Chmielewski, well-maintained parks are still an important element of the public space system, and create the cultural value of cities⁴. They are not only an element enhancing the quality of life of the citizens, but they also define their identity, and indicate a balanced approach to nature⁵.

2. Study purpose and description

The aim of this study was to present the differences and similarities in the spatial structure and functioning of historic urban pars. For this purpose, one such structure in Poland was compared to two parks in England. The selected parks included: Municipal Park in Lublin, called Saxon Garden, as well as Lloyd Park in Walthamstow, London, and Prospect Park in Reading – a city situated approximately 70 km from the Great Britain capital city. All of the studied settlements – Lublin, Reading, and Walthamstow in London are similar in terms of area and number of residents. Therefore, the analysed parks have a similar local impact range and degree of use.

All of the objects were analysed in terms of their functional-spatial, compositional, and plant systems. Then the parks were compared with special attention to their functional program, and the role they play in the space of a modern European city. The spatial and

¹ B. Szulczewska, E. Kaliszuk, *Koncepcja systemu przyrodniczego miasta: geneza, ewolucja i znaczenie praktyczne*, Teza Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN, I/2005, Lublin 2005, p. 7-24; B. Szulczewska, R. Giedych, *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, [in:] *Główne problemy i tendencje kształtowania zieleni osiedlowej w Polsce w XX i XXI wieku*, SGGW, Warszawa 2011, p. 7-21; B. Szulczewska, *Osiedle mieszkaniowe w strukturze przyrodniczej miasta*, SGGW, Warszawa 2015, p. 168.

² K. Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1984, p. 223-250; J.M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010, p. 283-304; J. Ghel, *Miasta dla ludzi*, RAM, Kraków 2014, p. 179-180.

³ M. Siewniak, A. Mitkowska, *Tezaurusz sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 1998, p. 163.

⁴ J.M. Chmielewski, *op. cit.*, p. 293.

⁵ A. Chiesura, *The role of urban parks for the sustainable city*, Landscape and Urban Planning, 68 (2004), p. 129-138; J. Ghel, *op. cit.*, p. 180.

compositional systems of the parks were also analysed. Also taken into consideration was their location in the urban structure, as well as their surroundings. A detailed comparison of the functional-spatial, compositional, and plant structures of the studied parks is presented in Table 1. Basing on the collected data we were also able to assess the spatial and functional structure of each of the parks. For this purpose, a 6-degree scale including the intensity of negative and positive aspects was adopted. Thus, individual elements of the parks were assessed within the range between -3 and +3. The results of this evaluation are presented in Table 2.

3. State of research

Saxon Garden is situated in the central-eastern section of modern Lublin, a city of over 300,000 citizens in the South-East of Poland. The area of this park equals 13.7 ha. It is the main and oldest public garden of this settlement. Municipal Garden in Lublin, commonly known as Saxon Garden, was established in 1837 by an engineer, Feliks Bieczyński, as the second public urban park⁶. The second analysed object is Prospect Park in Reading, a city situated in the South of England. At present, Reading, together with Wokingham forms a bigger urban area of a total population of over 300,000 residents⁷. Prospect Park is at the moment the biggest public complex of this independent administration unit, and covers the area of approximately 50 ha. Since 1902 the park constitutes public property and is administrated by Reading Borough Council⁸. The third analysed park is Lloyd Park localised in the north-eastern part of London, in the Walthamstow district. It was opened on July 28, 1900. Previously it was a part of a private residence which, since 1857 belonged to Edward Lloyd. At present, the park covers the area of 12.5 ha and it is far larger than at the moment of its original opening⁹ all of the analysed parks are historic in character and are treated as public urban green areas with a widely available functional program.

⁶ G. Ciołek, *Ogrody Lublina w XIX wieku*, Ochrona zabytków, 1952, Vol. 7, 4(27), p. 263-270; N. Przesmycka, *Przeobrażenia historycznych terenów zielonych Lublina do 1939 roku*, Teza Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN, I/2005, Lublin 2005, p. 157-167; J. Niedźwiedz, *Ogrody Lublina w planistycznej twórczości Feliksa Bieczyńskiego*, "Czasopismo Techniczne", 5-A/2007, p. 153-154.

⁷ G. Pointer, *The UK's major urban areas*, [in:] *Focus on People and Migration*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005, p. 45-60.

⁸ *Prospect Park Management and Maintenance Plan*, Reading Borough Council, http://beta.reading.gov.uk/media/2174/Prospect-Park-Management-plan/pdf/Prospect_Park_Management_Plan.pdf (access: 2009).

⁹ B. Bayliss, *William Morris Gallery*, Lloyd and Aveling Parks, 2012, p. 1-7, <http://www.walthamstowmemories.net>, access: 2012; S. Nisbet, *History of Lloyd Park*, <http://www.friendsoflloydpark.org.uk/about/history> (access: 2013).

4. Results

4.1. Spatial and functional analysis of the studied parks

The study showed that all analysed parks are historic in character. Lloyd Park and Prospect Park were originally parts of private residences which, at the turn of the 19th and 20th centuries, became public urban gardens. Saxon Garden in Lublin, on the other hand, was established as widely available urban parks. All of the analysed objects have a well-preserved compositional setting and only slightly modified historic spatial composition. The parks in Walthamstow and Lublin are characterised with more dense networks of alleys. However, it should be noted that the small amount of alleys in Prospect Park does not affect its functionality. On the contrary, it provides more opportunities for creative use of space by its users. A major difference in the spatial composition of the studied parks concerns open areas and their role in creating the garden composition. In the English complexes vast lawns and grasses constitute a base for the park structure. In these open and visually connected garden interiors there are separate areas of active and passive activity. The number of open areas in the Lublin Park is small and their usability is quite limited. A dense network of alleys and numerous grouped plantings make the Saxon Garden an object of precisely outlined function – a place of passive relaxation or limited physical activity. Similar conclusions arise from the comparison of the parks in terms of the number of sports-recreation equipment – Lloyd Park and Prospect Park are on a comparable level, whereas Saxon Garden is quite worse. In the English garden compositions one can find numerous sports facilities, designed for various age groups. In the Lublin park, after restoration, only the playground and the surface of alleys were renovated, making the latter available to joggers and cyclists. It is also vital to note the mental differences in terms of use of park space. The British use the park equipment more often and are not ashamed of doing so. They spend their time actively with their entire families, playing, having picnics and social meetings. In the case of Saxon Garden, the fear of breaking the terms of use of the facility, as well as crossing the line of social norms makes the users most often limit themselves to taking walks, or relaxing on benches. Such functionality is also influenced by the spatial organisation of the parks. The objects in Great Britain have more open areas, facilitating creative ways of spending free time. All of the studied objects had a sufficient amount of benches which matched the styles of individual park sections.

There are cultural objects in Lloyd Park and Saxon Garden. In the former park one can find the William Morris Gallery, and in the latter – acoustical shell and a gazebo for an orchestra. The worst in this respect is Prospect Park, since, apart from what used to be a palace (and now is a restaurant), there are no fixed elements cultivating local culture on its grounds.

Analysing the parks in terms of visual connections with the surroundings, one can state that only in Prospect Park they are partially preserved. Specific topographic localisation and vast lawns make the composition clear and scenic (Ill. 1). Both in Lloyd Park and Saxon Garden the complex of visual connections existed before, as evidenced by historic plans, engravings and photographs. Unfortunately, the ever growing housing development in both cases has blurred the old spatial and visual connections. The analysed English parks

have a sufficiently clear structure of garden interiors and internal visual connections. In the Lublin park, however, dense vegetation blurs the composition of garden interiors (III. 2).

The analysis of plant life and its spatial composition also indicates quite significant differences. The English parks are dominated by linear plantings in the form of alleys and hedges or tree lines, as well as point plantings as scenic singletons. The Polish park is dominated by area plantings of high density. What is more, the plant composition is formed not only by trees, but also a large amount of shrubs and herbaceous vegetation growing in park groundcover. Green arrangement in the English parks is created predominantly by trees and lawns. There is very little shaped vegetation, especially hedges. In Saxon Garden and Lloyd Park one can also find sections with geometrical composition, formed by regular flowerbeds and bedding displays. What is more, vegetation in English parks serves a clear isolating function, whereas in Lublin this role is of little importance.

There are water elements in all of the analysed parks. Their number is the highest in Saxon Garden, where, apart from a pond, there is a fountain and a dry stream. In the English parks there is only one body of water. Water arrangements are especially sparse in Prospect Park, since on its vast grounds there is only one naturalistic pond.

All of the analysed parks have information boards that include the rules and regulations of use, demonstrative map, and vital historic information. Moreover, in Lloyd Park there are also boards with descriptions of selected plants and animals that can be seen on park grounds.

One of the key differences between garden compositions in England and Lublin is the matter of bringing pets to the park. In Lloyd Park and Prospect Park the users can walk and play with their four-legged companions. They are, however, obligated to clean up after them, and all the animal waste is disposed of into numerous, special containers. In Saxon Garden in Lublin, however, bringing cats and dogs is explicitly forbidden. It is due to the fact that in Poland enforcing mandatory cleaning after pets is quite difficult, and the issue itself is a socially delicate subject.

5. Conclusion

To conclude, it is justified to state that despite the fact that municipal parks in Poland were created after the image of English ones, they still show significant differences. They concern compositional, spatial, as well as functional aspects. Above all, English parks, despite their historic value, are better at adapting and adjusting their spatial-functional program to contemporary needs of their users, which cannot be observed in the case of Polish implementations. Saxon Garden in Lublin is a perfect example of a restoration that restores the historic splendour of a complex without taking actual contemporary social needs into consideration. Therefore, it is vital to stress the importance of properly forming historic value of municipal parks by utilising the experience of other European countries.

Table 1

Characteristics of the studied parks

Name of the Park	Compositional Setting	Functional-spatial Setting	Plant Life Composition	Scenic Analysis	Equipment	Surroundings
Saxon Garden	Shape of the object is regular, resembling a rectangle, with the longer boundaries running along the East-West axis. The composition is free, naturalistic, with a clear ring network of alleys. In the central section there is a geometrical composition in the eclectic style. In the western section, there is a naturalistic water arrangement (a pond and a dry stream). Axial arrangements are maintained, but not numerous. Varied relief highlights alley network and garden interiors.	Unclear functional-spatial division into utility sections (active and passive recreational activities). Only the representative section with geometrical plantings is separate. Well-developed communication network (5 entryways to the park). Lack of parking space. Object is encompassed with a metal historicising fence. Open 24/7.	Dominated by area plantings (groups of trees and clusters of shrubs), and linear (alleys and hedges). Vegetation isolates the park and determines garden interiors). Numerous plantings of herbaceous vegetation in the park groundcover. Collection of roses and geometrical bedding displays and flower beds. A small amount of open spaces in the form of lawns or grasses.	Lack of clear view openings or panoramas. Old, faded-away connections with the surrounding landscape (valley of Czechořwka River).	Gazebo, pergolas, playground, amphitheater, sundial, fountain, rose garden, peacock cages, pond, guardhouse, shrine with a mound.	Object situated in the city centre. Surrounded by streets and high-rise, compact, multifamily housing development in a block arrangement. In the direct vicinity of Medical University of Lublin.

<p>Lloyd Park</p>	<p>Shape of the object is regular, resembling a rectangle, with the longer boundaries running along the North-South axis. The compositional is complex, with a geometrical garden in the southern section, and a geometricised water arrangement (a rectangular island with a moat) in the central section. Geometricised composition of alleys. Strongly accentuated main axis connecting the park with the William Morris Gallery. Area with little variation in terms of relief.</p>	<p>Very clear division into a recreational section (playing fields, gym equipment, bicycle tracks, skate park, etc.) in the centre of the park; a naturalistic section (lawn with wild plant species); as well as a representative section (at the gallery). Well-developed communication network (9 entryways to the park). Numerous parking spaces along the outskirts of the park. Object is encompassed with a metal fence. Closed at night.</p>	<p>Dominated by linear plantings in the form of alleys (isolating vegetation). There are two vast lawns (Aveling Fields). Grouped plantings are dominant only at the moat. Bedding displays and geometrical flower beds in the southern section of the object, near the William Morris Gallery. A separate section with a naturalistic uncut lawn. Lack of hedges.</p>	<p>View openings are not numerous, hardly displayed. They do not highlight the aesthetic value of the park.</p>	<p>Brick pergola, open-air gym, playgrounds, tennis courts, basketball courts, outdoor ping-pong tables skate park, bowling alleys. A natural garden in the form of a wild meadow for educational purposes, coffeehouse with toilets and administration premises, including the park office and guards. William Morris Gallery is situated in the southern section of the park.</p>	<p>Object situate in dense low-rise housing development in a row arrangement. In the direct vicinity of William Morris Gallery.</p>
--------------------------	---	--	--	---	---	---

tab. 1 cont.

<p>Prospect Park</p>	<p>Shape of the object is regular, nearly square. The composition is free, resembling a landscape park (in the scenic trend), devoid of a geometrical setting. Lack of a clear network of alleys. Sparse alleys run in an irregular fashion. Water elements are limited to a pond with an irregular, naturalistic shoreline. Varied relief facilitates observation of view openings onto Kennet River. The park is situated on a hill, and on its highest point there is what used to be an 18th-century palace, which constitutes a landmark of the park and is a vantage point.</p>	<p>Unclear functional-spatial division into utility sections. The entire park area is broadly available for various forms of recreation (vast spaces). Object is partially encompassed with a low, mostly wooden fence. Available parking spaces. Open 24/7.</p>	<p>Dominated by point plantings in the form of numerous singletons in the central section of the composition. There are area plantings in the northern section. Linear plantings (rows and alleys) dominate the outskirts of the park. Quite numerous open spaces in the form of vast lawn. Lack of flower beds and bedding displays. Lack of hedges. The southern section lacks park groundcover and clusters of trees. There are naturalistic uncut lawns under the trees.</p>	<p>Numerous view opening, intensely displayed and highlighting the aesthetic value of the park.</p>	<p>Tennis courts, rugby fields, bowling alleys, volleyball courts, ping-pong tables, dressing rooms, toilets, dog paths, wildlife areas for educational purposes. Playgrounds. Picnic area and a miniature railway.</p>	<p>Object surrounded by streets and low-rise housing development in a row arrangement, especially from the North and East. In the direct vicinity of Prospect Park Hospital</p>
-----------------------------	--	--	--	---	---	---

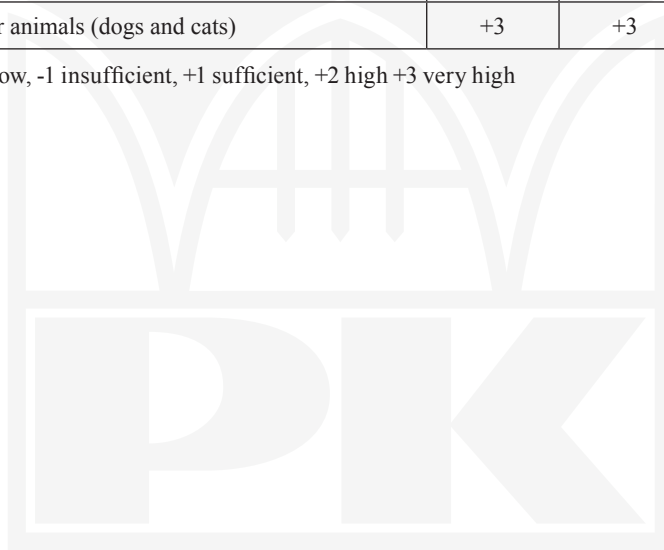
Table 2

Evaluation of the spatial and functional structure of the parks

Evaluated element	Lloyd Park	Prospect Park	Saxon Garden
Clarity of the composition	+2	+2	+2
State of preservation of the historical complex	+2	+2	+2
Complexity of the spatial composition	+3	+2	+3
Condition of the fence surrounding the object	+3	+1	+3
Clarity of garden interiors	+2	+1	-1
Complexity of the network of alleys	+2	+1	+3
Clarity of the network of alleys	+2	-1	+3
Functionality of the network of alleys	+3	+1	+3
Presence of water elements	+1	+1	+2
Functionality of water elements	-1	-1	+1
Varied relief	-2	+3	+2
Presence of lawns and open park spaces	+2	+3	-2
Functionality of lawns and open park spaces	+2	+3	-2
Complexity of plant life composition	+1	+2	+3
Isolating greenery	+3	+3	+1
Decorative greenery	-1	+1	+2
Ecological greenery	+2	+3	-1
State of preservation of the historical plants	+1	+2	+2
Shaped vegetation and flowerbeds	+2	-3	+3
Individual plantings – singletons	-2	+3	-3
Linear vegetation	+3	+2	-2
Areal vegetation	-1	-3	+3
Park landscapes share	+1	+3	-1
Outer visual connections	-3	+2	-3
View openings	-2	+3	+1
Clear division of recreational areas	+3	+2	-1
Sports and recreation infrastructure	+3	+3	-2

Playgrounds	+2	+2	+1
Cultural objects, amphitheaters, stage platforms, etc.	+1	-1	+1
Number and functionality of benches	+2	+2	+3
Number and functionality of lighting appliances	+1	+1	+3
Vicinity of housing development	+3	+3	+3
External influence – vicinity of streets	-3	-3	-3
Perceived noise volume	+3	+3	-1
Citizens caring for the park – societies, community work, voluntary work in order to better the condition of the park for themselves	+3	+2	-3
Availability for animals (dogs and cats)	+3	+3	-3

-3 very low, -2 low, -1 insufficient, +1 sufficient, +2 high +3 very high

1. Wprowadzenie

W układzie przestrzennym historycznych i współczesnych struktur osadniczych szczególną rolę odgrywa zieleń komponowana. Stanowi ona ważny element kompozycji urbanistycznej, na co wskazują nie tylko przyrodniczy¹, ale również architekci i urbaniści². Pod szerokim pojęciem zieleni miejskiej kryją się zarówno tereny otwarte, porośnięte roślinnością synantropijną, jak i świadomie zaplanowane kompozycje ogrodowe. W tej drugiej grupie na szczególną uwagę zasługują parki, które w miastach europejskich zakładane były na szeroką skalę w XVIII i XIX wieku. Idea ich powstawania związana była z popularnym wówczas obyczajem udostępniania ogrodów rezydencjonalnych mieszkańcom miast. Dzięki temu w strukturze terenów zurbanizowanych zagościła zieleń publiczna o funkcji rekreacyjnej i rozrywkowej³. Jak zauważa Chmielewski, także dziś zadbane parki są ważnym elementem systemu przestrzeni publicznej i kreują wartość kulturową miast⁴. Są nie tylko elementem poprawiającym jakość życia mieszkańców, ale również definiują ich tożsamość, a w także wskazują na zrównowazony stosunek do natury⁵.

2. Cel i opis badań

Celem pracy jest ukazanie różnic i podobieństw w strukturze przestrzennej oraz funkcjonowaniu historycznych parków miejskich. W tym celu porównano jedną z realizacji w Polsce z dwoma parkami w Anglii. Do badań wybrano park miejski w Lublinie, zwany Ogrodem Saskim, oraz Lloyd Park Londynie w dzielnicy Walthamstow i Prospect Park w Reading – mieście położonym około 70 km od stolicy Wielkiej Brytanii. Wszystkie uwzględniane ośrodki osadnicze, a zatem Lublin, Reading oraz dzielnica Walthamstow w Londynie, mają zbliżoną powierzchnię oraz liczbę mieszkańców. Analizowane parki mają zatem podobny lokalny zasięg oddziaływania i stopień użytkowania.

We wszystkich obiektach przeanalizowano układ funkcjonalno-przestrzenny, kompozycyjny i roślinny. Następnie założenia te porównano, zwracając szczególną uwagę na ich program funkcjonalny i rolę, jaką pełnią w przestrzeni współczesnego europejskiego

¹ B. Szulczewska, E. Kaliszuk, *Koncepcja systemu przyrodniczego miasta: geneza, ewolucja i znaczenie praktyczne*, TeKa Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN, I/2005, Lublin 2005, s. 7-24; B. Szulczewska, R. Giedych, *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, [w:] *Główne problemy i tendencje kształtowania zieleni osiedlowej w Polsce w XX i XXI wieku*, SGGW, Warszawa 2011, s. 7-21; B. Szulczewska, *Osiedle mieszkaniowe w strukturze przyrodniczej miasta*, SGGW, Warszawa 2015, s. 168.

² K. Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1984, s. 223-250; J.M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010, s. 283-304; J. Ghel, *Miasta dla ludzi*, RAM, Kraków 2014, s. 179-180.

³ M. Siewniak, A. Mitkowska, *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 1998, s. 163.

⁴ J.M. Chmielewski, *op. cit.*, s. 293.

⁵ A. Chiesura, *The role of urban parks for the sustainable city*, *Landscape and Urban Planning*, 68 (2004), s. 129-138; J. Ghel, *op. cit.*, s. 180.

miasta. Przeanalizowano także układ przestrzenny i kompozycyjny parków. Uwzględniono ich położenie w strukturze urbanistycznej i sąsiedztwo. Dokładne porównanie struktury funkcjonalno-przestrzennej, kompozycyjnej i roślinnej badanych parków prezentuje tabela 1. W oparciu o zebrany materiał dokonano również oceny struktury przestrzennej i funkcjonalnej każdego z parków. W tym celu przyjęto sześciostopniową skalę uwzględniającą nasilenie zarówno aspektów negatywnych, jak i pozytywnych. Poszczególne elementy parków zostały zatem ocenione w przedziale od -3 do +3. Wyniki ewaluacji zawiera tabela 2.

3. Stan badań

Ogród Saski znajduje się w środkowo-zachodniej części współczesnego Lublina, ponad 300-tysięcznego miasta w południowo-wschodniej Polsce. Park ten, o powierzchni 13,7 ha, jest głównym i najstarszym istniejącym ogrodem publicznym tego ośrodka osadniczego. Ogród Miejski w Lublinie, zwany popularnie Ogrodem Saskim, został założony w 1837 roku przez inżyniera Feliksa Bieczyńskiego jako drugi publiczny park miejski⁶. Drugim analizowanym obiektem jest Prospect Park w Reading, mieście znajdującym się w południowej części Anglii. Obecnie Reading wraz z Wokingham tworzy większy ośrodek miejski, którego łączna populacja przekracza 300 tysięcy mieszkańców⁷. Badany Prospect Park jest aktualnie największym założeniem publicznym tej samodzielnej jednostki administracyjnej i zajmuje powierzchnię około 50 ha. Od 1902 roku park stanowi własność publiczną i jest administrowany przez Reading Borough Council⁸. Trzecim analizowanym parkiem jest Lloyd Park, zlokalizowany w północno-wschodnim Londynie w dzielnicy Walthamstow. Został otwarty 28 lipca 1900 roku. Wcześniej był częścią prywatnej rezydencji, która od 1857 roku należała do Edwarda Lloyda. Obecnie park zajmuje powierzchnię 12,5 hektara i jest znacznie większy niż w dniu jego otwarcia⁹. Wszystkie analizowane parki mają historyczny charakter i są traktowane jako miejskie tereny zieleni publicznej o ogólnodostępnym programie użytkowym.

⁶ G. Ciołek, *Ogrody Lublina w XIX wieku*, Ochrona zabytków, 1952, t. 7, 4(27), s. 263-270; N. Przesmycka, *Przeobrażenia historycznych terenów zielonych Lublina do 1939 roku*, Teza Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN, I/2005, Lublin 2005, s. 157-167; J. Niedźwiedz, *Ogrody Lublina w planistycznej twórczości Feliksa Bieczyńskiego*, „Czasopismo Techniczne”, 5-A/2007, s. 153-154.

⁷ G. Pointer, *The UK's major urban areas*, [w:] *Focus on People and Migration*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005, s. 45-60.

⁸ *Prospect Park Management and Maintenance Plan*, Reading Borough Council, http://beta.reading.gov.uk/media/2174/Prospect-Park-Management-plan/pdf/Prospect_Park_Management_Plan.pdf (dostęp: 2009).

⁹ B. Bayliss, *William Morris Gallery*, Lloyd and Aveling Parks, 2012, s 1-7, <http://www.walthamstow-memories.net>, dostęp: 2012; S. Nisbet, *History of Lloyd Park*, <http://www.friendsoflloydpark.org.uk/about/history> (dostęp: 2013).

4. Wyniki

4.1. Analiza przestrzenna i funkcjonalna badanych parków

W wyniku przeprowadzonych badań wykazano, że wszystkie analizowane parki mają historyczny charakter. Lloyd Park i Prospect Park były pierwotnie częściami prywatnych rezydencji, które na przełomie XIX i XX wieku stały się publicznymi ogrodami miejskimi. Natomiast Ogród Saski w Lublinie stworzony był jako ogólnodostępny park miejski. Wszystkie analizowane obiekty mają dobrze zachowany układ kompozycyjny i w małym stopniu zmieniony historyczny układ przestrzenny. Parki w dzielnicy Walthamstow i Lublinie cechują się gęstszą siecią drogową. Należy jednak zwrócić uwagę, że niewielka ilość ścieżek w Prospect Parku nie wpływa negatywnie na jego funkcjonalność. Wręcz przeciwnie, daje więcej możliwości twórczego wykorzystania przestrzeni przez użytkowników. Zdecydowana różnica w układzie przestrzennym badanych parków dotyczy natomiast obszarów otwartych i ich udziału w budowaniu kompozycji ogrodowej. W założeniach angielskich rozległe murawy i trawniki stanowią podstawę struktury parkowej. W tych otwartych i powiązanych widokowo wnętrzach ogrodowych wydzielane są strefy aktywności czynnej i biernej. W parku lubelskim ilość przestrzeni otwartych jest znikoma, a ich użyteczność silnie ograniczona. Gęsta sieć komunikacyjna i liczne nasadzenia grupowe czynią z ogrodu saskiego obiekt o jasno określonej funkcji jako miejsce wypoczynku biernego lub niewielkiej aktywności fizycznej. Takie same wnioski płyną w wyniku porównania parków pod względem ilości urządzeń sportowo-rekreacyjnych. Pod tym względem korzystniej wypadają Lloyd Park i Prospect Park, znacznie gorzej Ogród Saski. W angielskich kompozycjach ogrodowych występują liczne obiekty sportowe adresowane do różnych grup wiekowych. W lubelskim parku po przeprowadzonej rewaloryzacji odnowiono jedynie plac zabaw oraz poprawiono nawierzchnie ścieżek, udostępniając je dla biegaczy i rowerzystów. W tym miejscu warto również zwrócić uwagę na różnice mentalne w sposobie korzystania z przestrzeni parkowej. Brytyjczycy znacznie odważniej i chętniej korzystają z urządzeń parkowych. Spędzają czas całymi rodzinami, organizując aktywne i pełne ruchu zabawy, pikniki oraz spotkania towarzyskie. W Ogrodzie Saskim obawa przed naruszeniem regulaminu parku oraz wykroczeniem przeciw przyjętym normom społecznym sprawia, że użytkownicy najczęściej spacerują lub odpoczywają na ławkach. Takiej funkcjonalności sprzyja również organizacja przestrzenna parków. Obiekty w Wielkiej Brytanii mają więcej obszarów otwartych, sprzyjających kreatywnemu spędzaniu wolnego czasu. We wszystkich badanych obiektach stwierdzono wystarczającą liczbę ławek, które dopasowane są do stylu poszczególnych części parku.

W Lloyd Parku i w Ogrodzie Saskim obecne są obiekty kulturalne. W pierwszym ogrodzie zlokalizowana jest Galeria Williama Morrisa, a w drugim Muszla Koncertowa i altana dla orkiestry. Najniżej w tej kwestii został oceniony Prospect Park, gdyż oprócz dawnego pałacu (obecnie restauracja), na jego terenie nie ma stałych elementów rozwijających lokalną kulturę.

Analizując parki pod względem powiązań widokowych z otoczeniem, można jednoznacznie stwierdzić, że tylko Prospect Park ma je częściowo zachowane. Specyficzne położenie topograficzne oraz rozległe murawy sprawiają, że kompozycja ta jest klarowna i malownicza (il. 1). W Lloyd Parku i Ogrodzie Saskim układ powiązań widokowych istniał w przeszłości, o czym świadczą historyczne plany, ryciny i fotografie. Niestety, rozrastają-

ca się z biegiem lat zabudowa mieszkaniowa w obu przypadkach zatarła dawne powiązania przestrzenne i widokowe. Analizowane parki angielskie mają dostatecznie i dobrze czytelną strukturę wnętrza ogrodowych i wewnętrznych powiązań widokowych. Natomiast w parku w Lublinie gęsta roślinność zaciera układ wnętrza ogrodowych (il. 2).

Analiza szaty roślinnej i jej układu przestrzennego również wykazuje dosyć znaczące różnice. W parkach angielskich dominują nasadzenia liniowe w formie alei i szpalerów oraz nasadzenia punktowe jako malownicze syngieltony. W parku polskim najwięcej jest nasadzeń powierzchniowych o wysokim stopniu zagęszczenia. Ponadto kompozycję roślinną budują nie tylko drzewa, ale także duża ilość krzewów oraz roślin zielnych rosnących w ruinie parkowym. W parkach angielskich aranżację zieleni tworzą przede wszystkim drzewa i murawy. Mało jest roślinności formowanej, a zwłaszcza żywopłotów. W Ogrodzie Saskim i Lloyd Parku występują również partie o kompozycji geometrycznej zbudowanej z regularnych kwietników i rabat. Ponadto roślinność w parkach angielskich pełni wyraźną funkcję izolującą, podczas gdy w Lublinie rola ta jest mało istotna.

We wszystkich analizowanych parkach obecne są elementy wodne. Największą ich ilość odnotowano w Ogrodzie Saskim, gdzie oprócz stawu znajduje się fontanna oraz suchy potok. W angielskich parkach odnajdziemy tylko jeden zbiornik wodny. Szczególnie mało układów wodnych jest w Prospect Parku, gdyż na jego rozległym obszarze znajduje się tylko jeden naturalistyczny staw.

Wszystkie analizowane parki posiadają tablice informacyjne, zawierające regulamin, mapę poglądową oraz niezbędne informacje historyczne. Ponadto w Lloyd Parku znajdują się plansze z opisem wybranych roślin i zwierząt, które można spotkać w parku.

Jedną z kluczowych różnic pomiędzy kompozycjami ogrodowymi w Anglii i w Lublinie jest kwestia wprowadzania zwierząt na teren parku. W Lloyd Parku i Prospect Parku użytkownicy mogą spacerować i bawić się ze swoimi czworonogami. Są jednak zobowiązani do sprzątnięcia po ich obecności, a wszystkie nieczystości wyrzucają do specjalnych i licznych w parku pojemników. Natomiast w Ogrodzie Saskim w Lublinie obowiązuje kategoryczny zakaz wprowadzania psów i kotów. Wynika to z faktu, że w Polsce egzekwowanie od właścicieli czworonogów obowiązku sprzątnięcia odchodów jest bardzo trudne, a dodatkowo kwestia ta jest tematem drażliwym społecznie.

5. Podsumowanie

Podsumowując można stwierdzić, że choć parki miejskie w Polsce były tworzone na wzór tych angielskich, to jednak wykazują istotne różnice. Odnoszą się one zarówno do kwestii kompozycyjnych, przestrzennych, jak i funkcjonalnych. Przede wszystkim parki angielskie, mimo że posiadają wartość historyczną, lepiej adaptują i dostosowują swój program przestrzenno-funkcjonalny do współczesnych potrzeb użytkowników, czego nie można zaobserwować w polskich realizacjach. Ogród Saski w Lublinie jest doskonałym przykładem przeprowadzonej rewaloryzacji, w której przywrócono świetność historyczną założenia bez uwzględnienia aktualnych potrzeb społecznych. Warto zatem właściwie kształtować wartość historyczną parków miejskich, wykorzystując doświadczenia innych europejskich krajów.

Tabela 1

Charakterystyka badanych parków

Nazwa Parku	Układ kompozycyjny	Układ funkcjonalno-przestrzenny	Układ szaty roślinnej	Analiza widokowa	Elementy wyposażenia	Sąsiedztwo
Ogród Saski	Kształt obiektu regularny, zbliżony do prostokąta wydłużonego w kierunku wschód-zachód. Kompozycja swobodna w stylu naturalistycznym z wyrażeniem zarysowanym obwodnicowym układem komunikacyjnym. W środkowej części parku układ geometryczny w stylu eklektycznym. W części zachodniej naturalistyczny układ wodny (staw i suchy potok). Układy osiowe zachowane, ale nieliczne. Urozmaicona rzeźba terenu podkreślająca układ drogowy i wnętrza ogrodowe.	Slabo czytelny podział funkcjonalno-przestrzenny na strefy użytkowe (rekreacja czynna i bierna). Wydzielona jedynie część reprezentacyjna z geometrycznymi nasadzeniami. Dobrze rozwinięta funkcja komunikacyjna (5 wejść na teren parku). Brak parkingów. Obiekt w całości ogrodzony metalowym historyzującym płotem. Otarty całą dobę.	Dominują nasadzenia powietrzchniowe (grupy drzew oraz kępy krzewów) i liniowe (aleje i żywopłoty). Roślinność izoluje park i wyznacza wnętrza ogrodowe. Liczne nasadzenia roślin zielnych w runie parkowym. Kolekcja róż oraz geometryczne kwiatniki i rabaty. Niewielka ilość otwartych przestrzeni w formie muraw lub trawników.	Brak wyraźnych otwarc widokowych i panoram. Zatarcie dawne powiązania z otaczającym krajobrazem (doliną rzeki Czechówki).	Altana, pergole, plac zabaw, amfiteatr, zegar słoneczny, fontanna, rozarium, klatki z pawiami, staw, kordegarda, kapliczka z kopcem ziemnym.	Obiekt położony w śródmieściu. Otoczony ulicami i zabudową mieszkaniową wielorodzinną w układzie kwartałowym. W bezpośrednim sąsiedztwie gmach Uniwersytetu Medycznego.

Lloyd Park	Kształt obiektu regularny, zbliżony do prostokąta wydłużonego w kierunku północ-południe. Kompozycja złożona z geometrycznym ogrodem w części południowej i geometryzowanym układem wodnym (prostokątna wyspa z fosą) w części środkowej. Układ drogowy geometryzowany. Silnie zaakcentowana oś główna łącząca park z Galerią Williama Morrisa. Obszar o mało zróżnicowanej rzeźbie terenu.	Bardzo czytelny podział na strefę rekreacyjną (boiska, siłownia, tory rowerowe, skate park itp.), które skupione są w centralnej części parku, naturalistyczną (murawa z dzikimi gatunkami roślin) oraz reprezentacyjną (przy galerii). Dobrze rozwinięta funkcja komunikacyjna (9 wejść na teren parku). Liczne parkingi na obrzeżach parku. Obiekt otoczony w całości metalowym płotem. Zamykany w godzinach nocnych.	Dominują nasadzenia liniowe w formie alei (roślinność izolująca). Występują dwie rozległe murawy (Aveling Fields). Nasadzenia grupowe dominują jedynie przy fosie. Kwietniki i geometryczne rabaty w południowej części obiektu w pobliżu Galerii Williama Morrisa. Wydzielona część z niestrzeżoną naturalistyczną murawą. Brak żywopłotów.	Otwarcia widokowe nieliczne, słabo wyeksponowane. Nie podkreślają wartości estetycznej parku.	Ceglana pergola, siłownia na wolnym powietrzu, place zabaw dla dzieci, korty tenisowe, boiska do koszykówki, zewnętrzne stoły do tenisa stołowego, skate park, boiska do gry w kręgle. Ogród naturalny w postaci dzikiej łąki o przeznaczeniu edukacyjnym, kawiarnia posiadająca toalety oraz pomieszczenia administracyjne, w tym biuro parku i jego straż. W południowej części parku znajduje się Galeria Williama Morrisa.	Obiekt położony w gęstej i zwartej niskiej zabudowie mieszkaniowej w układzie szeregowym. W bezpośrednim sąsiedztwie Galeria Williama Morrisa.
-------------------	---	---	--	---	--	--

<p>Prospect Park</p>	<p>Kształt obiektu regularny, zbliżony do kwadratu. Kompozycja swobodna w stylu parku krajobrazowego (w nurcie małowniczym), pozabawiona układu geometrycznego. Brak wyraźnie zarysowanego układu komunikacyjnego. Nieliczne ścieżki prowadzone są w sposób nieregularny. Elementy wodne ograniczone do stawu o nieregularnej i naturalistycznej linii brzegowej. Urozmaicona rzeźba terenu ułatwiająca obserwację otwarcie widokowych na dolinę rzeki Kennet. Park położony jest na wznórzku, a w jego najwyższym punkcie znajduje się dawny pałac z XVIII wieku, który stanowi dominantę parku i jednocześnie jest punktem widokowym.</p>	<p>Słabo czytelny podział funkcjonalno-przestrzenny na strefy użytkowe. Cały obszar parku jest szeroko udostępniony różnym formom wypoczynku (rozległe przestrzenie). Obiekt fragmentarycznie otoczony niskim ogrodzeniem przeważnie drewnianym. Posiada parkingi. Otwarty całą dobę.</p>	<p>Dominują nasadzenia punktowe w formie licznych syngieltonów w centralnej części kompozycji. W części północnej pojawiają się nasadzenia powierzchniowe. Nasadzenia liniowe (szpalerowe i alejowe) dominują na obrzeżach parku. Bardzo liczne otwarte przestrzenie w formie rozległych muraw. Brak rabat i kwiatników. Brak żywopłotów. W części południowej brak runa parkowego i kęp krzewów. Pod drzewami występują naturalistyczne niestrzyżone murawy.</p>	<p>Liczne otwarcia widokowe, mocno wyeksponowane, silnie podkreślające estetyczną wartość parku.</p>	<p>Korty tenisowe, boiska do rugby, bowlingu, siatkówki, stoły do tenisa, przebiegające toalety, ścieżki dla psów, obszary z dziką przyrodą jako obiekty edukacyjne. Plac zabaw dla dzieci. Obszar do organizowania pikników oraz miniaturowa kolejka.</p>	<p>Obiekt otoczony ulicami i zabudową niską mieszkaniową w układzie szeregowym, zwłaszcza od strony północnej i wschodniej. W bezpośrednim sąsiedztwie Szpital (Prospect Park Hospital).</p>
-----------------------------	---	---	---	--	--	--

Ocena struktury przestrzennej i funkcjonalnej parków

Oceniany element	Lloyd Park	Prospect Park	Ogród Saski
Czytelność kompozycji	+2	+2	+2
Stan zachowania układu historycznego	+2	+2	+2
Złożoność układu przestrzennego	+3	+2	+3
Stan ogrodzenia obiektu	+3	+1	+3
Czytelność wnętrza ogrodowych	+2	+1	-1
Złożoność układu drogowego	+2	+1	+3
Czytelność układu drogowego	+2	-1	+3
Funkcjonalność układu drogowego	+3	+1	+3
Obecność elementów wodnych	+1	+1	+2
Funkcjonalność elementów wodnych	-1	-1	+1
Urozmaicenie rzeźby terenu	-2	+3	+2
Obecność muraw i otwartych przestrzeni parkowych	+2	+3	-2
Funkcjonalność muraw i otwartych przestrzeni parkowych	+2	+3	-2
Złożoność układu kompozycyjnego roślinności	+1	+2	+3
Zieleń o funkcji izolującej	+3	+3	+1
Zieleń o funkcji dekoracyjnej	-1	+1	+2
Zieleń o funkcji ekologicznej	+2	+3	-1
Stan zachowania roślinności historycznej	+1	+2	+2
Roślinność formowana i rabaty	+2	-3	+3
Roślinność punktowa – syngieltony	-2	+3	-3
Roślinność liniowa	+3	+2	-2
Roślinność powierzchniowa	-1	-3	+3
Udział dominant parkowych	+1	+3	-1
Zewnętrzne powiązania widokowe	-3	+2	-3
Otwarcia widokowe	-2	+3	+1
Podział na wyraźne strefy wypoczynku	+3	+2	-1
Infrastruktura sportowo-rekreacyjna	+3	+3	-2

Place zabaw	+2	+2	+1
Obiekty kulturowe, amfiteatry, estrady itp.	+1	-1	+1
Ilość i funkcjonalność ławek	+2	+2	+3
Ilość i funkcjonalność oświetlenia	+1	+1	+3
Sąsiedztwo zabudowy mieszkaniowej	+3	+3	+3
Wpływy zewnętrzne – sąsiedztwo ulic	-3	-3	-3
Natężenie odczuwalnego hałasu	+3	+3	-1
Dbłość mieszkańców o park – stowarzyszenia, prace społeczne, wolontariat w celu podniesienia jakości parku dla samych siebie	+3	+2	-3
Dostępność dla zwierząt (psy, koty)	+3	+3	-3

-3 bardzo niska, -2 niska, -1 niedostateczna, +1 dostateczna, +2 wysoka +3 bardzo wysoka

REFERENCES/LITERATURA

- [1] Bayliss B., *William Morris Gallery, Lloyd and Aveling Parks*, 2012, 1-7, <http://www.walthamstowmemories.net> (access: 2012).
- [2] Chiesura A., *The role of urban parks for the sustainable city*, *Landscape and Urban Planning*, 68, 2004, p. 129-138.
- [3] Chmielewski J. M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010.
- [4] Ciołek G., *Ogrody Lublina w XIX wieku*, *Ochrona zabytków*, 1952, Vol. 7, 4(27), 263-270.
- [5] Ghel J., *Miasta dla ludzi*, RAM, Kraków 2014.
- [6] Niedźwiedz J., *Ogrody Lublina w planistycznej twórczości Feliksa Bieczyńskiego*, "Czasopismo Techniczne", 5-A/2007, p. 153-154.
- [7] Nisbet S., *History of Lloyd Park*, <http://www.friendsoflloydpark.org.uk/about/history> (access: 2013).
- [8] Pointer G., *The UK's major urban areas, Focus on People and Migration*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005, p. 45-60.
- [9] *Prospect Park Management and Maintenance Plan*, Reading Borough Council, http://beta.reading.gov.uk/media/2174/Prospect-Park-Management-lan/pdf/Prospect_Park_Management_Plan.pdf (access: 2009).
- [10] Przesmycka N., *Przeobrażenia historycznych terenów zielonych Lublina do 1939 roku*, Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych – OL PAN, I/2005, Lublin 2005, p. 157-167.
- [11] Siewniak M., Mitkowska A., *Tezaurusz sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 1998.

- [12] Szulczewska B., Kaliszuk E., *Koncepcja systemu przyrodniczego miasta: geneza, ewolucja i znaczenie praktyczne*, Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajo-
brazowych – OL PAN, I/2005, Lublin 2005, p. 7-24.
- [13] Szulczewska B., Giedych R., *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, [in:] *Główne problemy i tendencje kształtowania zieleni osiedlowej w Polsce w XX i XXI wieku*, SGGW, Warszawa 2011, p. 7-21.
- [14] Szulczewska B., *Osiedle mieszkaniowe w strukturze przyrodniczej miasta*, SGGW, Warszawa 2015.
- [15] Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1984.

Ill. 1. Prospect Park in Reading (photo by M. Lubiartz, 2013)

Il. 1. Prospect Park w Reading (fot. M. Lubiartz, 2013)

Ill. 2. Saxon Garden in Lublin (photo by P. Kulesza, 2015)

Il. 2. Ogród Saski w Lublinie (fot. P. Kulesza, 2015)